

XONANDALIKDA OVOZ TURLARINI YO'LGA QO'YISH JARAYONING SHAKLLANISHI

Buxoro davlat universiteti Musiqa ijrochiligi va madaniyat kafedrası 12-1 vokal 20 guruh talabasi

Irgasheva Nigora Bahodirovna

ANNOTASIYA: Musiqa tinglash uchun asosan milliy xalq kuy va qo'shiqlari, folklor kuy va qo'shiqlar, jahon musiqasining durdona asarlari tanlab olinishi maqsadga muvofiq. Tanlanadigan kuy va qo'shiqlarning rangba-rangligi, turli xarakterda ekanligi, mazmun jihatidan yoshiga mosligi, musiqa san'atining yorqin namunalari ekanligi inobatga olinishi kerak.

Kalit so'zlar: Lirik bariton, altino tenor, diapason, dramatik tenor, soprano, soprano-(diskant), kontralto,alt.

Hozirgi vaqtda ovoz turini bexato aniqlay oladigan yagona uslub mavjud emas. Ba'zi hollarda bas o'zi havas qilgan tenorga ovozini o'xshatishga harakat qiladi. Natijada tovushning shakllanishi yuzaki bo'lib qoladi. Tenor esa o'zini murakkablikdan xoli qilish uchun bariton deb aytadi. Pedagog o'quvchining ovoz xususiyatlarini uning ijrochilik usulidan ajrata bilish kerak. Ovoz turini aniqlashda tembr, diapazon, registr tuzilishining xususiyatlari, markaziy tovushlar, tessiturani ushlay bilish qobiliyati, hamda fiziologik –anatomik belgilar (Ovoz bog'lamlarining uzunligi va zichligi, rezonator tizimlari va boshqalar), xronaksimmetriya kabi qator alomatlar hisobga olinishi kerak. Tajribali vokal o'qituvchisi o'quvchining ovoz tembridan ko'p narsani bilib oladi. Bu shaxsiy akustik xususiyat turli tessituralarda sinchiklab tekshirilishi lozim. Tembrning eng yaxshi sifatlarini eshitish uchun bir asarni yondosh tonalliklarga ko'chirib ijro etish mumkin.

Diapazon ham ovoz turini aniqlovchi belgilardan biridir. Biroq u o'quvchida doim ham to'la hajmda ifodalanmasligi mumkin. Ko'pincha u chegaralangan bo'ladi. Ba'zi hollarda uchraydigan "metso soprano" va "soprano" tonlarini o'z ichiga olgan, nihoyatda keng diapazon ham foyda bermaydi. Ovozni to'g'ri tasnif qilishda registr tuzilishini o'rganish yordamchi vositadir.

Erkaklar ovozlarining turi, hajmi va kengligi quyidagilardan iborat:

Tenor (do kichik oktava – do 2 oktava) ovoz kengligiga ega.

Altino tenor – juda harakatchan yengil yuqori registrda jaranglaydi. Lirik tenor – yumshoq harakatchan ovoz jarangi deyarli hamma joyda bir tekis taraladi. Xarakterli tenor - lirik ovozning chiroyli va yoqimlilikini belgilaydi.

Lirik dramatik tenor – keng ovoz hajmi kengligiga ega ovoz.

Dramatik tenor - kuchli, jarangdor bo'lib, drammatik holatlarni tasvirlay oladigan ovoz.

Bariton – (A – kichik oktava – G – birinchi oktava lya - katta okatavadan sol - birinchi oktavagacha).

Lirik bariton - xarakteri bo'yicha tenor tembriga yaqin, lekin bariton xususiyatiga ega ovoz. Drammatik bariton - unchalik yorqin bo'lmagan ovoz, katta kuchga ega va pastki registrdagi ovoz bo'linmalarini ham ijro eta oladi.

Bas ovoz – (fa- katta oktavadan – fa-birinchi oktava).Yuqori bas – (yorqin jaranglash,

baritonal tembrni eslatadi.) Markaziy bas- xarakterdagi aniq bilinadigan tembrga ega ovoz. Pastki bas - chuqur, kuchli va past tovushga ega. Oktavadagi bas-asosan xorlarda aytiladigan ovoz. Kontr oktavagacha tushishi mumkin.

Bas - bu ham xarakterli tenorga o'xshab sahna imkoniyatiga qarab ijro eta oladi.

Ayollar ovozlarining turlari quyidagilardan iborat:

Soprano do – birinchi oktava (do uchinchi oktava) ovoz kengligida yuqori pag'onalarda yengil jaranglaydi. Koloratura ovozi – Juda chiroyli tembrni, o'ta o'zgaruvchan melizimlarga boy va katta harakatchanlikka ega ovoz. Bu ovoz do-birinchi oktava, uchinchi oktava do – re-mi va undan ham kengroq ovoz hajm kengligiga ega.

Lirik koloratura ovoz – o'ynoqi, yengil texnik harakatchan va mayin ohangdor ovoz. Lirik soprano ovoz - yengil hamda baquvvat yuqori ovozlari. 3-oktava “do” dan oshmaydi.

Lirik dramatik soprano - ancha to'la ovoz, ko'krak tembrli jarangdor bo'ladi. Dramatik soprano ovozi - kuchli, vazmin ovoz. Dramatik tembrda jaranglaydi.

Metso soprano -kichik oktava lya - ikkinchi oktava lya gacha. Yuqori metso ayollar ovozi – ko'krak ovozi bo'lib mayin tembrli bo'ladi. Pastki metso ayollar ovozi – ancha pastda bo'lib, yo'g'on eshitiladi.

Kontralto – (mi kichik oktava , fa – ikkinchi oktava) eng pastki va kamdan-kam uchraydigan ayollar ovozi. Juda katta va keng jarangga ega.

Bolalar ovozlarining turlari quyidagilardan iborat:

Soprano-(diskant)yuqori ovoz, yengil, o'zgaruvchan yumshoq yangraydi. Katta ta'sir kuchga ega (do-birinchi oktava, fa, sol-ikkinchi oktava)

Alt- bolalar pastki ovozi-kuchli va birmuncha yo'g'on jarangdor tembrga ega. (sol, lya-kichik oktava, re – mi ikkinchi oktava)²¹

Ta'lim jarayonida ovoz turlarini, uning hajmini, kengligini aniqlash orqali ovoz xarakteriga mos bo'lgan vokal mashqlari – vokalizlar hamda qo'shiqlar kuylatib boriladi, bu esa ovoz hajmi kengligini chiroyli, rang-barang tembrda va jarangdor bo'lishiga imkon yaratadi.

Musiqaning tinglash uchun asosan milliy xalq kuy va qo'shiqlari, folklor kuy va qo'shiqlar, jahon musiqasining durdona asarlari tanlab olinishi maqsadga muvofiq. Tanlanadigan kuy va qo'shiqlarning rangba-rangligi, turli xarakterda ekanligi, mazmun jihatidan yoshiga mosligi, musiqaning san'atining yorqin namunalari ekanligi inobatga olinishi kerak.

Musiqaning tinglash uchun musiqaning asarlari musiqaning rahbari tomonidan fortepiano yoki xalq cholg'u asboblari bilan birida chalib yoki texnik vosita orqali eshittiriladi. Musiqaning tinglash jarayonida bolalarga musiqaning tinglash madaniyati singdirib boriladi. Musiqaning tinglash davomida gapirmaslik, diqqat bilan tinglash uqtiriladi. Musiqaning asarini eshitib bo'lgandan so'ng asarning xarakteri, mazmuni haqida kichik suhbat yoki savol-javob uyushtirish bilan bolalarning asar haqidagi taassurotlarini bilib olsa bo'ladi.

Qo'shiq kuylash faoliyat turi bo'yicha asarlar bolalarning ovoz imkoniyatlariga, yosh xususiyatlariga qarab tanlanadi. Kuylash uchun qo'shiqlar tanlashda mavsumiy va taqvimiy bayramlar, yil davomida o'tkaziladigan ertaliklar mavzulari inobatga olinadi.

Biror-bir qo'shiqni kuylashni o'rgatishdan oldin musiqaning rahbari bolalarga uni eshittirishi, mazmuni haqida so'zlab berishi, so'z matnini o'qib, tushuntirib berishi kerak. Qo'shiqni o'rgatish jarayonida musiqaning rahbari bolalarga sof intonatsiyada, so'zlarni to'g'ri talaffuz etib, bir-birovlarini tinglab kuylashni o'rgatib borishi lozim.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Holmurodovna R. U. I., Oqila S. Makom art is a priority in the musical culture of Uzbekistan //Проблемы педагогики. – 2020. – №. 2 (47). – С. 87-88.
2. Kholmuradovna R. U., Obidovna R. M. Social norms, sanctions and personality //Вестник науки и образования. – 2020. – №. 21-2 (99). – С. 115-118.
3. Рамазонова У. Х., Сайфуллаева О. М. Развитие чувства ритма у детей //Проблемы науки. – 2021. – №. 1 (60). – С. 49-51.
4. Ramazonova U. X., Esanova M. J. An'anaviy xonandalik rivojida maqomlarning o'rni //Science and Education. – 2022. – Т. 3. – №. 1. – С. 496-501.
5. Rahmatova M. O., qizi Aslonova N. I. Today's Makom Traditions Spiritual Significance //EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION. – 2022. – Т. 2. – №. 1. – С. 340-342.
6. Ramazonova O. K., qizi Mustaqimova G. G. Formation and Development of National Musical Traditions //european journal of innovation in nonformal education. – 2022. – Т. 2. – №. 1. – С. 336-339.
7. Рамазонова Ў. Х. ТАЛАБАЛАРДА МАЪНАВИЙ-АХЛОҚИЙ ТУШУНЧАЛАРНИ ШАКЛЛАНТИРИШ, ГУРУҲ БИЛАН ИШЛАШ ВА УНИ БОШҚАРИШ ТАМОЙИЛЛАРИ.
8. Kholmurodovna U. R. Formation of publicistic performing skills in singing. – 2021.
9. Рамазонова У. Х., Эсанова М. Ж. ПОДГОТОВКА МОЛОДЫХ ПЕВЦОВ К АНСАМБЛЕВОМУ ВЫСТУПЛЕНИЮ //Наука, техника и образование. – 2021. – №. 2-1. – С. 88-91.
10. Ramazonova U. H., Muhamadova M. The spiritual impact of traditional sound exercises on the minds of students. – 2022.
11. Ramazonova O. K., Shukurov M. Historical development of status. – 2022.
12. Features of Sound Recording in the Uzbek Singing Art U H Ramazonova.Procedia of Philosophical and Pedagogical Sciences ISSN 2795 (546X), 58
13. XORAZM MAQOMLARINING TALABALARGA O'RGATISH USULLARI S Saidaxmedov.BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI, 324-326
14. O'n ikki maqom tizimi va uning o'ziga xos xususiyatlari . PEDAGOGIK MAHORAT Ilmiy-nazariyvamethodikjurnalMaxsus son 6 (3), 169-170
15. O'ZBEK MUMTOZ MUSIQASIDA SHASHMAQOMNING O'RNI VA ANAMIYATI O Farangiz.TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI, 92-95
- 16Подготовка молодых певцов к ансамблевому выступлению У .Х. Рамазонова, М.Ж .Эсанова. Наука, техника и образование, 88-91
17. The spiritual impact of traditional sound exercises on the minds of students U.H. Ramazonova, M. Muhamadova.Web of Scientist: International Scientific Research Journal 3 (3), 318-321
18. The role of the creative heritage of eastern thinkers in the formation of the spiritual and moral outlook and musical perception of young people UmurovaMarifatYoshiyevna 2021/4/23 102-104

19. The Importance of Imagination and Perception in Traditional Singing Performance
R .O. Kholmurodovna, M.J. Esanova Pioneer: Journal of Advanced Research and Scientific Progress 2 (2), 73-74

20. Rajabov, T. (2022). UZLUKSIZ TA'LIM TIZIMIDA O 'ZBEK MUSIQA FOLKLORINI O 'RGATISH DOLZARAB PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA. IJODKOR O'QITUVCHI, 2(21), 21-31.

21. Ibodovich, T. R. (2022). PRACTICAL SITUATION OF TEACHING UZBEK MUSICAL FOLKLORE IN THE CONTINUOUS EDUCATION SYSTEM. International Journal of Early Childhood Special Education, 14(6).

22. Ibodovich, R. T. (2021). EDUCATIONAL IMPORTANCE OF CHILDREN'S FOLKLORE SONGS IN MUSIC CULTURE CLASSES. Thematics Journal of Arts and Culture, 5(1).

23. Ibodovich, R. T. (2020). Aesthetic education of students through national values (on the example of bukhara children's folklore). European Journal of Research and Reflection.

C M R T